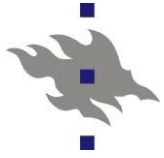

Onko kansallinen yhteiskunta käynyt liian pieneksi ja liian suureksi sopimiselle?

Pauli Kettunen
Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Poliittinen historia

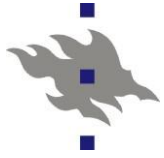
Työelämän tutkimuspäivät

Tampere 2.11.2017

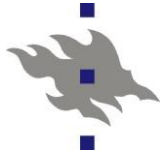
Sopimusyhteiskunta?

- n Elinkeinoelämän keskusliitto muutti sääntöjään: ”tupojen aika ohi”, ”kohti paikallista sopimista”
- n perusteluissa
- n ...1) kuva päätösvallan siirtämisestä alemmas, lähemmäs todellisuutta, paikalliselle tasolle
- n ... 2) kuva toimintoehtoien siirtymisestä ylemmäs, globaalin kilpailun imperatiiveiksi
- n -> työelämän suhteiden lokaali ja globaali = glokaali ulottuvuus
- n kansallinen yhteiskunta työelämän suhteiden kehyksenä?
- n sopimussuhteet kansallisen yhteiskunnan rakenteena?
- n ”sopimusyhteiskunta” ja sen tulevaisuus?

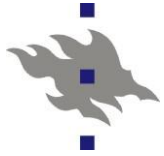
Osapuolten tekeminen

- n sopiminen edellyttää osapuolia, mutta sopiminen myös luo osapuolia
- n työelämän suhteiden historia osapuolten tekemisen historiana
- n patruuna -> työnantaja
- n esivalta -> työnantaja
- n ay-liikkeen historia vastapuolen tekemisen historiaa
- n yritysten / valtion / kuntien mukautuminen kollektiiviseksi työmarkkinaosapuoleksi ay-liikkeen toimintaedellytyksenä

Palkkatyön yhteiskunta

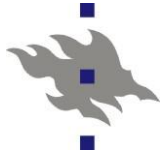
- n pohjoismaisen hyvinvointivaltion rakentaminen toisen maailmansodan jälkeen 1980-luvulle saakka palkkatyöyhteiskunnan rakentamista
- n täystyöllisyystavoite ja ajatus työstä oikeutena
- n naisten ansiotyön poliittisten merkitysten muutos: aiemmin sosiaalinen ongelma tai toimeentulon välttämättömyys, 1960-luvulta lähtien henkilökohtaisen vapauden lähde ja tasa-arvon kysymys
- n ansiosidonnaiseksi painottunut sosiaaliturva (etenkin eläkejärjestelmä) tukemassa palkkatyöllä elämisen mallia, etuuksien siirrettävyys edistämässä työmarkkinaliikkuvuutta
- n julkiset palvelut sosiaalisena infrastruktuurina tukemassa äitiyden ja ansiotyön yhdistämistä
- n naisten vahva osallisuus palkkatyöhön mutta samalla työmarkkinoiden sukupuolen mukainen eriytyminen

”Valtioindividualismi”?

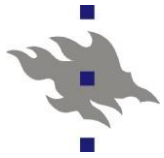
- n Lars Trägårdhin teesi ”valtioindividualismista”: pohjoismainen hyvinvointivaltio suuntautunut vapauttamaan yksilön perheen ja yhteisön alistus- ja riippuvuussuhteista, tuloksena valtion ja yksilön yhteiskuntasopimus
- n teesi ei tavoita sitä, että ihmiset sosiaalisten suhteiden osapuolina tärkeällä sijalla pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa ja niihin liittyneissä sopimusjärjestelmissä

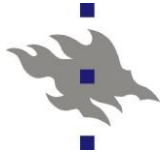
”Dekommodifikaatio”?

- n Gösta Esping-Andersenin teesi ”dekommodifikaatiosta”: pohjoismainen hyvinvointivaltio suuntautunut erityisen vahvasti vähentämään yksilön riippuvuutta työmarkkinoista
- n teesi ei tavoita sitä, että yksilön tukeminen sosiaalisten suhteiden osapuolena ja työmarkkinatoimijana ollut tärkeällä sijalla pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa ja niihin liittyneissä sopimusjärjestelmissä

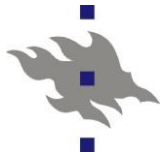
Palkkatyöläinen sosiaalisena kansalaisena

- n näkemys työntekijästä työsuhteen heikompana osapuolena keskeinen sosiaalipolitiikan ja työehtosopimusten perustelu 1800-luvulta lähtien
- n vahvan ammattiyhdistysliikkeen muovaamissa pohjoismaisissa ajattelu- ja toimintatavoissa:
- n -> julkisella ja kollektiivisella sääntelyllä työntekijän voimaannuttaminen työmarkkinatoimijana
- n -> työmarkkinoiden neuvottelu- ja sopimusjärjestelmän sisällyttäminen ”pohjoismaiseen demokratiaan” 1930-luvulta
- n -> tasavertaisen kansalaisuuden periaatteen laajentaminen työelämän suhteisiin, ”sosiaalinen kansalaisuus” (T. H. Marshall) muutakin kuin valtion yksilölle takaamia sosiaalisia oikeuksia
- n työmarkkinaosapuolten symmetria ei ainoastaan valekaapu työn ja pääoman epäsymmetrialle, vaan ...
- n ... mittapuuna työelämän alistussuhteiden tunnistamiselle ja kritiikille
- n ... periaatteena, jonka sovellusalan laajentaminen ay-liikkeen strategiana, myös ”taloudellisen demokratian” ja ”yritysdemokratian” käsittämisessä

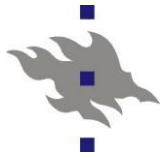
”Työmarkkinaosapuolet” versus ”sosiaaliset kumppanit”

- n työnantaja- ja työntekijäjärjestöt Pohjoismaissa ”työmarkkinaosapuolia” (*parties*), EU:ssa ”sosiaalisia kumppaneita” (*partners*)
- n Pohjoismaissa markkinat ja ristiriitaiset edut, katolisen Euroopan maissa harmoninen yhteisö, jossa kukin täyttää omaa tehtävänsä
- n kummassakin symmetriat – miten suhteessa globalisaation epäsymmetrioihin?

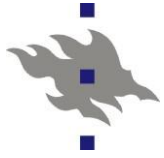
EU:n sosiaalisen dialogin kuvitusta

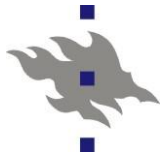
Globalisoituvan kapitalismin epäsymmetriat

- n liikkuvuuden ja liikkumattomuuden uudet yhdistelmät
- n globaalisti toimivien yritysten ja sijoittajien exit-optio (vrt. Albert O. Hirschman: Exit, Voice, Loyalty, 1970)
- n liikkuvuuden sosiaalisten merkitysten valtavat erot
- n työpaikkojen liikkuvuus ja työvoiman liikkuvuus ammattiyhdistysliikkeen ongelmana
- n miten tunnistaa, organisoida ja keskittää ”osapuolia” kansallisvaltiollisen yhteiskunnan sisällä?
- n toimintaympäristöjen vertailu; ”meidän” paikallisessa ja kansallisessa ympäristössämme omaksuttava ”meitä” vertailevien toimijoiden näkökulmia

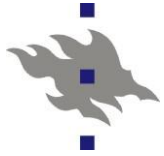
Kansallinen politiikka ja talous

- n kansallisen kilpailukyvyn voima poliittisen agendan määrittelyssä, kilpailukyvyn vanhat ja uudet merkitykset
- n kaksi puolta talouden ja politiikan suhteessa:
- n (1) politiikka talouden välttämättömyksiä toteuttavana reaktiivisena toimintana
- n (2) politiikka aktiivisena edellytysten luomisena vapaalle ja rajattoman innovatiiviselle taloudelle ("kansallinen innovaatiojärjestelmä")
- n kaksi eri "toimintaympäristöä" kilpailukykypuheessa:
- n (1) globalisaatio kansallisvaltion ulkoisen ympäristön väijäämättömänä prosessina, johon joudutaan reagoidaan
- n (2) kansallisvaltion tehtäväksi houkuttelevien toimintaympäristöjen tuottaminen taloudelliselle toiminnalle, kilpailuvaltio

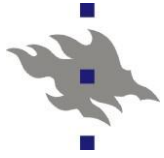
TULE MUKAAN RAKENTAMAAN
SUOMI-BRÄNDIÄ

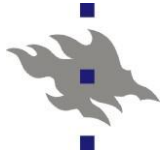
Kansallisen yhteiskunnan tuotteistaminen

- n kilpailukyky kaikkea muuta kuin uusi kysymys Suomessa ja muissa Pohjoismaissa
- n globalisaation myötä kilpailukyvyn uudet merkitykset säätelytarpeiden määrittelyssä
- n kilpailukykyisen toimintaympäristön luominen globaalisti liikkuvalla taloudellisella toimeliaisuudella
- n kansallisen yhteiskunnan tuotteistaminen ja brändääminen globaaleilla toimintaympäristömarkkinoilla
- n elinkeinoelämän edustajien vaikutusvaltainen kaksoisrooli:
- n 1) haasteiden (= globaalin toimintaympäristön vaatimusten) välittäjinä
- n 2) vastausten esittäjinä (= houkuttelevan kansallisen toimintaympäristön muovaajina)

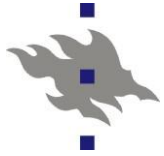
Osapuolet?

- n 1980-luvun suunnanmuutos: osapuolisymmetrian laajentaminen päättyy
- n ajatus yhteisedun määrittämisestä ristiriitaisten ryhmäetujen kompromisseilla heikentyy
- n vaatimus ryhmäetujen sovittamisesta ennalta määritettyyn yhteisettuun (= konsensus) vahvistuu
- n työelämän suhteiden pohjoismaisen mallin kaksi periaatetta hämärtyy:
- n 1) työntekijä yksilöllisen työsuhteen heikompana osapuolena?
- n 2) työnantajaintressien luonne rajattuina erityisintresseinä?
- n industrial relations -> human resource management
- n erilliset työnantajajärjestöt -> elinkeinoelämän yleiset etujärjestöt

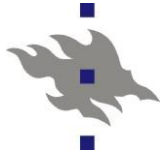
Yrittäjyyden yleistäminen normiksi

- n työn teettämistapojen muutokset, palkkatyöläisyyden ja yrittäjyyden rajan hämärtyminen
- n itseään tuotteistavan yrittäjän ideaalin soveltaminen myös palkkatyöllä elämiseen
- n yrittäjyysideaalin kriittiset potentiaalit: yhteiskunnan kritisoiminen sen omiksi ajatelluilla normeilla (immanentti kritiikki):
 - n 1) pk-yrittäjien protestit sopimus- ja neuvottelujärjestelmää vastaan; työnantajajärjestäytymisen epäsuosio
 - n 2) yrittäjyysideaaliin sopimattomat turvattomuuden kokemukset työelämässä; miten ay-liike voi tarjota tulkintakehyksen näille kokemuksille?

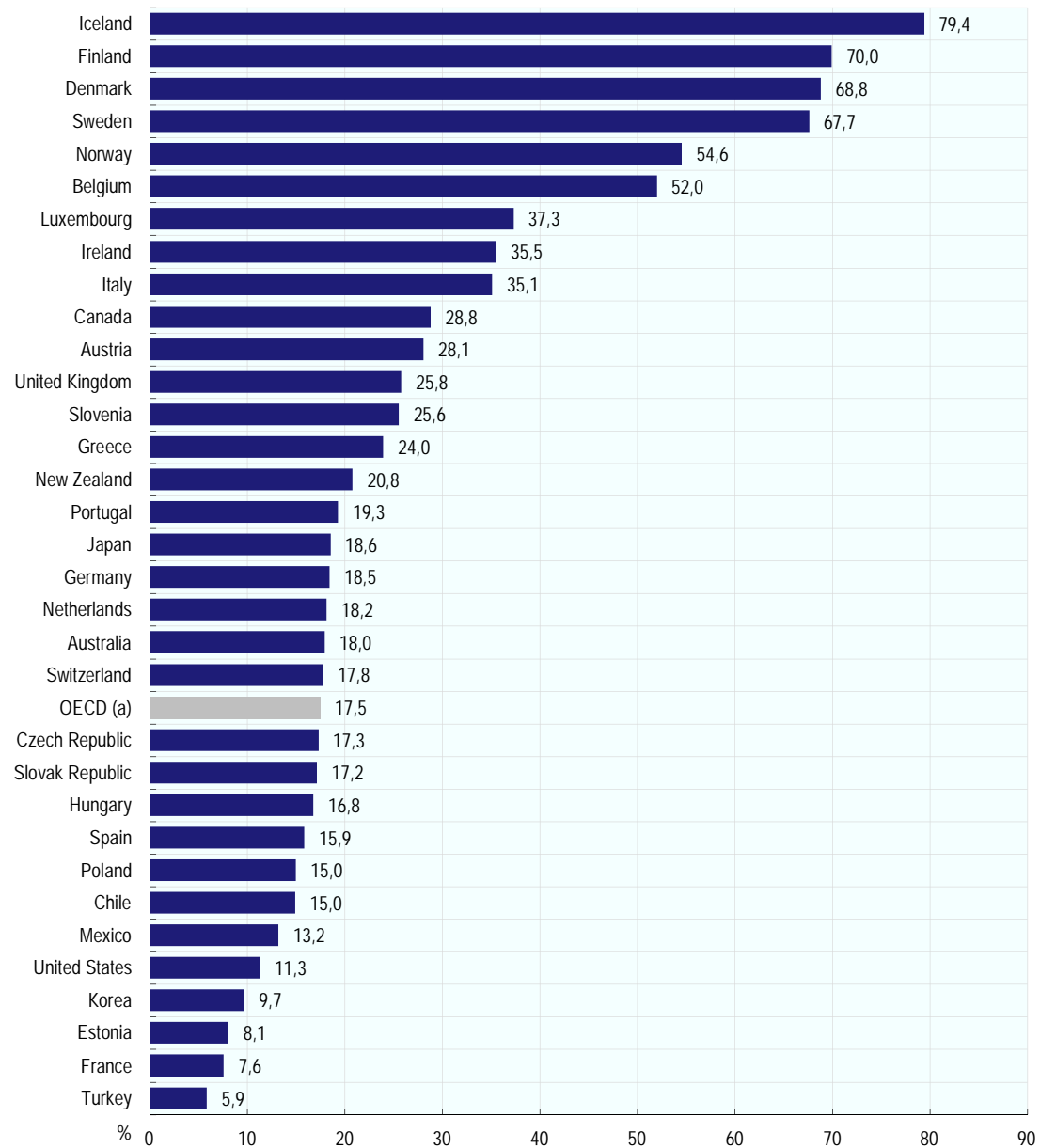

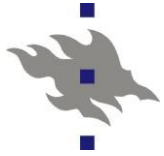
Ay-liike turvallisuuspalvelujen tuottajana

- n yrittäjyysideaalin mukainen ay-järjestäytymisen motiivi: turvallisuuspalvelujen ostaminen veronluonteisen jäsenmaksun avulla
- n vahva järjestäytymisperuste,
- n palvelu sitä parempi, mitä vähemmän ostajan tarvitsee osallistua sen tuottamiseen – mutta miten säilyttää voima tuottaa palveluita (ay-liikkeen konfliktorinen valta, kyky myydä työnantajille työrauhaa)?
- n työvoiman myyjien koventunut kilpailu globalisoituneilla työmarkkinoilla
- n haasteen ja vastauksen määrittelytapoja:
 - n 1) sitoutuminen kansallisten kilpailukykystrategioiden kehittelyyn
 - n 2) kansallisten työmarkkinoiden protektionistinen sääntely
 - n 3) ay-liikkeen aseman vahvistaminen kansainvälisenä ja ylikansallisena toimijana

Trade union density in OECD countries 2010

Ylikansallinen liiketoiminta ja kansalliset edunvalvontapalvelut

- n elinkeinoelämän kansalliset etujärjestöt edunvalvontapalvelujen myyjinä ylikansallisesti toimiville yrityksille
- n samalla kansallisten toimintaympäristöjen muovaajina
- n hyvin toimivat riskinhallinnan ja konfliktinehkäisyn järjestelmät, kuten ”pohjoismainen malli”, kansallisen brändin aineksena
- n kuitenkin ylikansallisesti toimiville yrityksille mukautuminen kansallisen neuvottelu- ja sopimusjärjestelmän osapuoleksi näyttää olevan yhä useammin yhtä aikaa sekä liian paljon että liian vähän:
- n liian paljon, koska se vaatii keskittämistä hajauttamisen sijasta, ja liian vähän, koska se vaatii liiketoiminnan etujen tunnustamista vain erityiseduiksi
- n yritys ei vain paikallinen vaan myös ylikansallinen toimija työehtojen määrittämisessä
- n ”yhteiskunnan” tilallisen tasokuvaston (paikallinen, kansallinen, kansainvälinen, ylikansallinen, globaali ”tasoina”) kestättömyys työelämän muutosten arvioinnissa